

ISLAMSKA DUHOVNOST KAO MODEL U TRETMANU OVISNIKA

Sulejman BUGARI

UDK 159.9:28
616.89-056.8:28

SAŽETAK: Dok tone u ovisnost bilo koje vrste, čovjeku su narušeni svi aspekti njegova života. Liječiti ovisnost znači liječiti i cjelokupno ljudsko biće u svim njegovim dimenzijama. Čovjek je cjelina i sastoji se od tijela, duše i duha. On ima vegetativni, emocionalni, senzitivni, psihički i duhovni život. Ispustiti samo jednu od bitnih ljudskih karakteristika znači da će i liječenje biti manjkavo, a samim time osuđeno na neuspjeh. Ne možemo liječiti tijelo, a zanemariti psihu i emocije. Tokom svakog liječničkog tretmana govori se o psihičkom, tjelesnom i socijalnom aspektu ovisnosti, kao i o svim negativnim posljedicama koje se manifestiraju u životu ovisnika. Stoga, ovisniku u njegovom nastojanju da se oslobodi svoje ovisnosti pomažu liječnici psihijatri, socijalni radnici, psiholozi, psihosmatski terapeuti itd. Neće nam uspjeti potpuno izliječiti ovisnika ako ne uključimo i duhovnu terapiju. Duhovna terapija, jedna od karika u savremenom pristupu i tretmanu ovisnosti, ima potencijal i može odigrati važnu ulogu u izgradnji i jačanju zdravih kapaciteta i potencijala kod pojedinca, a u cilju njegovog ozdravljenja i građenja zdravije ličnosti. Međutim, da bi neko bio dobar terapeut, mora biti spreman prihvatiti i priznati duhovne komponente bolesnika, ali i razviti i istražiti svoju vlastitu duhovnost i životne vrijednosti.

Ključne riječi: vjera, ovisnost, terapija, psihoaktivna sredstva

1. Uvod

Već u prahistorijsko vrijeme ljudski rod je koristio različite psihoaktivne supstance kako bi smanjio fizičku bol ili izmijenio stanje svijesti. Gotovo svi narodi su otkrili neki način intoksikacije koja utječe na centralni nervni sistem, umanjuje duševnu patnju ili proizvodi euforiju. Uvijek su to bile biljke, gljive, koje su svojim alkaloidima izazivale euforiju, živopisne halucinacije, vizije. Koristili su ih vračevi, šamani, sveštenici u ranim civilizacijama u cilju navodnog kontakta s božanstvima koje su ti narodi poštovali. Tako susrećemo upotrebu psihoaktivnih tvari od neolitskih kultura do razvijenih civilizacija Maja, Inka, Asteka, Babilonaca i drugih. Karakteristika konzumiranja

psihoaktivnih supstanci u tom periodu je da su one bile ograničene samo na religiozne manifestacije, a tajna spravljanja opojnih napitaka je bila dostupna samo uskom krugu ljudi koji su je strogo čuvali. Imajući sve ovo u vidu možemo prije govoriti o kulturnoj upotrebi nego zloupotrebi psihoaktivnih supstanci, jer tada se ne susrećemo s pojmom ovisnosti i masovne zloupotrebe. (Preradović, 2005: 17)

Dolaskom velikih monoteističkih religija – judaizma, kršćanstva i islama – mijenja se odnos religije prema kulturnoj upotrebi psihoaktivnih supstanci, one bivaju doživljene kao ostaci paganskih rituala, dio idolopoklonstva, te tako i bivaju zabranjene, smatrane grijehom. Sve do 19.

stoljeća susrećemo veoma malo podataka o masovnoj zloupotrebi psihoaktivnih supstanci. Uglavnom su se na području Evrope u većoj mjeri koristila opojna pića, dok je hašiš korišten na Bliskom istoku, ali u manjoj mjeri i isključivo u određenim etničkim grupama i malim zajednicama.

Masovnu zloupotrebu psihoaktivnih supstanci susrećemo u 19. stoljeću kada iz kolonijalnih pobuda Britanci stimuliraju proizvodnju opijuma u Kini, stvarajući tada milione ovisnika, i po prvi put se susrećući s pojavom da ovisnost o jednoj drogi ne može biti kontrolisana unutar granica zemlje, već postaje globalni problem. Vrlo brzo opijumska ovisnost se širi i na teritoriju Engleske i postepeno u sve veće gradove Evrope. S druge

strane, opijum je bio prva psihoaktivna supstanca čijem je širenju kao ilegalne droge pomogla i njena nekontrolisana medicinska upotreba.

Na našim prostorima intenzivnija pojava ovisnosti o psihoaktivnim supstancama biva registrovana od 70-ih godina prošlog stoljeća. Iz godine u godinu broj ovisnika postepeno je rastao, ali nije imao trend brzog uspona te se mogao i društveno kontrolisati. Krajem 1991. godine u Savjetovalištu za prevenciju i liječenje narkomana koje je djelovalo na Psihijatrijskoj klinici Univerzitetskomoedicinskog centra u Sarajevu bilo je registrovano oko 1.000 ovisnika. U ondašnjim okolnostima preventivne, terapijske i rehabilitacione aktivnosti bile su sporadične. Poslijeratno društvo u Bosni i Hercegovini ima sve karakteristike posttraumatskog društva, a jedna od značajki takvog društva je porast upotrebe svih vrsta psihoaktivnih supstanci, počevši od alkohola, duhana do svih vrsta psihoaktivnih supstanci. Primijećen je porast zloupotrebe različitih droga uz istovremeno do sada nezapamćen porast krijumčarenja ogromnih količina ilegalnih droga koje prolaze kroz našu zemlju prema Zapadnoj Evropi, te se izvjesna količina tih droga nađe na našem ilegalnom tržištu. Razmjere ovog teškog sociopatološkog problema su nepoznate, ali indirektni pokazatelji kao što su količina zaplijenjene droge, broj sudskih tužbi zbog prometa ilegalnih droga, broj onih koji se javljaju zdravstvenim ustanovama, broj onih koji umiru zbog predoziranja, te ankete među školskom omladinom ukazuju da je problem postao ozbiljniji nego što bilo ko u ovom društvu želi da povjeruje. Imajući u vidu nedostatak i neefikasnost primarnih represivnih i preventivnih mjera, potpuno je razumljivo i očekivano dalje širenje upotrebe i zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, osobito u populaciji djece i omladine. (Cerić, 2007: 251)

Iako droga prvenstveno štetno djeluje na pojedinca, ovisnost o psihoaktivnim supstancama kao simptom

poremećene organizacije društvenog sistema ima mnogo šire reperkusije i negativne implikacije, ne samo u zdravstvenom, već i u socijalno-kulturološkom i ekonomskom smislu, a to znači da može u znatnoj mjeri dodatno destruirati socijalnu strukturu društva. Do sada su se u nekoliko navrata u relativno kratkom razdoblju mijenjali opći principi terapijskog pristupa i načina institucionalnog zbrinjavanja ovisnika o psihoaktivnim supstancama. (Ibišević, 2007: 255) I pored toga, ne postoji razrađen i efikasan metod niti jedinstveno sredstvo u liječenju ovisnosti. Zasad, program liječenja ovog kompleksnog medicinskog i društvenog problema najprije uključuje početnu medikamentoznu terapiju radi detoksikacije i uspostavljanja inicijalne apstinencije, a potom sljedeće oblike rada: individualna i grupna psihoterapija, socioterapija, porodična terapija, radno-okupaciona terapija, različite grupe za podršku, psihosocijalne intervencije, klubovi, te dugoročna rehabilitacija i resocijalizacija putem terapijske zajednice.

Naglašavanje vjere kao vida islamske duhovnosti u toku rehabilitacije ovisnika dolazi iz saznanja da se u čovjeku od praiskona vodi borba između životinjskih i viših duhovnih elemenata. Osnovni cilj vjere odnosno religijskih obreda jest jačanje duhovnog elementa, obuzdavanje životinjskih nagona i uspostavljanje ravnoteže između materijalnih i duhovnih potreba, fizičkog i duhovnog postojanja. To je, ustvari, suštinski smisao cjelokupnog razvoja čovjeka. On se u biti svodi u svim svojim nastojanjima i oblastima na jedan jedinstven cilj: očovječenje čovjeka, ostvarivanje uslova za brz razvoj i afirmaciju ljudskih elemenata. Suština onog ljudskog u čovjeku jest – svijest o drugom čovjeku i afirmacija ljudskosti u njemu. Koliko je ova svijest razvijena, koliko se ona ispoljava u odnosu prema drugom, toliko se čovjek potvrđuje kao čovjek. Međuljudski odnosi predstavljaju jedino polje njegovog ljudskog ispoljavanja i potvrđivanja. Tu on nalazi sebe i svoje puno oslobođenje

od otuđenja. Neprocjenjiva je uloga vjere u procesu nalaženja sebe, a potvrđivanje sebe kao čovjeka u odnosu s drugim ljudima predstavlja suštinski smisao ljudskog postojanja.

Pomoći ovisniku znači u njemu probuditi povjerenje. Najprije povjerenje u samog sebe, svoje sposobnosti: umne, fizičke, psihičke, te povjerenje u svoje najbliže, zatim mu pomoći da vjeruje svemogućem Bogu. Tome treba dodati da se ovom duhovnom dimenzijom smisao ljudskog života ne ograničava samo na ovozemaljsko, već poprima dimenziju vječnosti, a ona može samo pojačati motivaciju i davati puni smisao ovozemaljskom životu.

Ukoliko je osoba izvršavala religijske obrede prije stanja ovisnosti o psihoaktivnim supstancama, prethodno "religijsko" iskustvo, za razliku od "nereligijskog", vrši pozitivni utjecaj u suočavanju s poteškoćama odvikavanja od ovisnosti. (Čorić, 2003: 158) Zašto nije pravilnost i zakonitost? Uzroke treba tražiti u mogućoj vjerskoj jednostranosti, vjerskoj obmani, društvenoj neprimjerenosti, itd. To znači, dodatni problem i poteškoću ovisniku stvaramo ako mu ponudimo recept s pogrešnom duhovnom terapijom. Lijek je tek onda lijek kada možemo za njega reći – lijek je djelovao. U ovom slučaju riječ je o zdravoj ličnosti bivšeg ovisnika.

2. Angažirana vjera

Vjera je kao realnost i kao pojam mnogoznačna. Ako se objektivno sagledava, uvijek se misli na sadržaj religije (vjere), a to podrazumijeva teorijska objašnjenja date religije, obrede i moralno-etičke kodekse koji zasvodnjavaju prethodne sadržaje. Subjektivno promatrajući, vjera je čovjekov duhovni čin kojim on prihvata sadržaj određene religije (institucionalizirane vjere), a zavisno od toga kojoj se religiji pripada, različit će biti intenzitet kao i različit kvalitet vjere. Kada se pojedinac već zatekne unutar datog okvira religije, njegov duhovni uzrast, poimanje ili uvjerenje ovisi o tome da li se sadržaji slijede suštinski ili formalno.

Kao što logoterapija ne može i ne treba nadomjestiti psihoterapiju, nego je samo nadopuniti, na sličan način vjera kao model nadopunjuje ostale u tretmanu ovisnosti. (Frankl, 1993:40) Duhovnost je čovjeku immanentna i bitno različita od njegovog psihičkog života, ali se u konačnici podrazumijeva njihova komplementarnost. Ukoliko se psihičko i duhovno poistovjećuju, osobito u vjeri, onda vjera prestaje biti "angažirana" vjera, a religioznost se reducira na puko poimanje – misaono ili psihičko doživljavanje vjere koje priječi ulazak u svijet duhovnosti. Duhovnost kao takva je jedna i jedinstvena, a nadalje primarna u odnosu na psihičku i somatsku komponentu, dok je vjera samo segment duhovnosti. (Ivančić, 2000:74) Raznolike ljudske "duhovne" tvorbe, kao što su umjetnost, nauka, filozofija, moral, običaj, itd., neosporno potiču iz svijeta duhovnosti, ali su bitno determinirani čovjekovom psihičkom ili misaonom komponentom koja odvodi u parcijalnost. Dok je nauti svojstvena parcijalnost, duhovnost sama po sebi podrazumijeva cjelinu, a kada se duhovnost u svojoj punini realizira na planu čovjeka, tada on dobiva uvid u cjelinu, a njegova parcijalna saznanja prerastaju u cjelovita saznanja o bilo kojem fenomenu. (Knoblauch, 2004:5) Najprikladniji put ili metod, ali ne i jedini, za prisutnost u svijetu duhovnosti (duh je svakako prisutan u čovjekovom biću) jeste tzv. "angažirana" vjera, a podrazumijeva raznolike angažmane, poput molitve, posta, dove, apstinencije itd.

3. Post

Postom se čovjek upravlja ka svom originalu koji pripada njegovoj duhovnoj dimenziji. "Droge guše duhovni rast. Većina teških ovisnika duhovno je izgubljena sve vrijeme njihove

narkomanske 'karijere'. Nije važno koliko vam je godina – čim počnete uzimati drogu u velikim količinama, prestanete rasti duhovno. Onog trenutka kad ostavite droge, iznova slijedi duhovni rast." (Dorsman, 2002:214)

Suštinski, post (ar. *sawm* – neovisnost) nije ljudska odlika, ali ovim aktom makar nakratko može kušati stanje istodobne ovisnosti i neovisnosti. Ovim religioznom aktom (lat. *religare* – povezati; lat. *religio* – veza, povezanost), dok boravi u domenu duha, jačanjem veze s Bogom i svijesti da je ovisan o Njemu, makar privremeno, čovjek doživi stanje neovisnosti o psiho-fizičkoj dimenziji. Takovrsna svjesnost daje mu sposobnost nadziranja i kontroliranja tjelesne duše (*anima*) i njenog psihičkog ili misaonog života, kao i cjelokupne somatske komponente. Franklovim riječima rečeno, nadilaženjem psiho-somatske komponente ulazi se u prostore duha, koji je zapravo izvor svijesti i putem koga dobijamo saznanje o našoj potpunosti ovisnosti o Bogu. Osoba ovisna o psihoaktivnim supstancama aktom posta pronalazi "ogledalo" za svoju svjesnost odnosno nesvjesnost, gdje se uvjerava u kojoj mjeri je podložna svojoj psiho-somatskoj komponenti. Uzastopnim istrajavanjem u stanjima koje podaruje post, ovisnik snagom vlastite volje postepeno uspijeva da uspostavlja kontrolu nad vlastitim bićem, bez ičije pomoći.¹

4. Molitva (Namaz)

Ukoliko se ne obavlja namaz, prekida se veza s Bogom, i ko nema tu vezu, izložen je raznim ovisnostima. Uloga vjere odnosno religije je u tome da kod ovisnika probudi tu vezu i da ga ponovno poveže (lat. *religare*) s Bogom.

Molitva je, bilo osobna ili zajednička, najrasprostranjenija religiozno

motivirana aktivnost. U islamu, molitva je uvjetovana obrednim pranjem ili čišćenjem (*abdest*), a njen utjecaj na psiho-somatsku komponentu ogleda se u sljedećem: pojačava cirkulaciju i nadražljivost senzitivnih i motornih živaca i poprečnoprugaste muskulature, stimuliše tijelo, smanjuje mišićni tonus, osvježava, reducira zamor, djeluje stimulatивно na centralni nervni sistem i psihi, izaziva osjećaj svježine, itd.

Istinska molitva dotiče najintimnije slojeve duše, a sastoji se od tri bitna dijela: traženja i pronalaženja sebe, kao početne faze molitve, svijesti o Božijoj blizini i prisutnosti, te time izazvanih molitvenih osjećaja, misli i riječi. (Čorić, 2003:52) Dok se u postu angažuje čitavo ljudsko biće da bi se ušlo u prostore duhovnosti i postigao efekt svjesnosti, molitva je stapanje čitavog ljudskog bića i njegovog "nestajanja" u Božijoj prisutnosti.² To je najuzvišeniji doživljaj, jer se stupa u božansku "audijenciju", a duhovno "viđenje" i razgovor su neminovni. Iskustvo "ovdje i sada", koje zagovara geštalt teorija, upravo se u ovom aktu može naj snažnije doživjeti. (Laszlo, 2008:50) Doživljaj božanske prisutnosti kod iskrenih ne jenjava ni nakon molitve, odnosno optrajava u vidu neprestane molitve ili dove (ar. *du'a* – zov, doživljavanje, prizivanje, molitva, moljenje, itd).

Redovno obavljanje molitve otklanja slabost, malodušnost, očaj, lijenost, i odvraća od sramotnih i sumnjivih djela.³ Molitva uzdiže svijest, ojačava savjest, bistri umnu dimenziju, neutralizira unutarnje konflikte, motiviše na dobra i pozitivna djela, daje snagu da se vlada stvarima i situacijama, oslobađa ljudsku psihi od svih činilaca koji sprečavaju da se ispolje i razviju zdravi i pozitivni kvaliteti ličnosti.⁴ Zajednička molitva razvija osjećanje skromnosti, jednakosti i ravnopravnosti s drugima, jača samopouzdanje i povjerenje u ljude oko sebe.⁵

¹ "Oštrouman je onaj koji vlada sobom i radi za ono poslije smrti." (Hadis)

² *O ljudi, vi ste siromasi, vi trebate Allaha, a Allah je nezavisan i hvale dostojan.* (Kur'an, bosanski prijevod, Besim Korkut; 35:15)

³ *Kazuj Knjigu koja ti se objavljuje i obavljaj*

molitvu, molitva, zaista, odvraća od razvratu i od svega što je ružno; obavljanje molitve je najveća poslušnost! – A Allah zna šta radite. (Kur'an, bosanski prijevod, Besim Korkut; 29:45)

⁴ "Molite Allaha za oprost i zdravlje;

ništa nakon vjere nije bolje od zdravlja" (Buhari, 2304)

⁵ *Njemu se mole oni koji su na nebesima i na Zemlji; svakog časa On se zanima nečim.* (Kur'an, bosanski prijevod, Besim Korkut; 55:29)

Otklanjajući izolovanost, osamljenost i društvenu otuđenost, zajednička molitva stvara zdrav društveni milje i jača socijalnu svijest.

U terapijskoj zajednici ova dva vida religioznosti – molitva i post, najdjelotvorniji su i za ovakve ambijentalne prilike najprihvatljiviji. Iskustvo govori a istraživanja potvrđuju da vjerski obredi:

- dovode do psihofizičke relaksacije,
- oslobađaju od napetosti, anksioznosti, fobije i depresivnosti,
- razvijaju samopoštovanje i pomažu u prihvatanju vlastite ličnosti,
- discipliniraju i jačaju voljnu, emocionalnu i kognitivnu komponentu,
- razvijaju koncentraciju i pažnju,
- jačaju grupnu interakciju i osposobljavaju jedinku za timski rad,
- olakšavaju usklađivanje zahtjeva super-ega s realnošću,
- podstiču individualno sazrijevanje,
- oživljavaju unutarnji dijalog,
- razvijaju socijalnu svijest,
- pomažu prilagođavanju grupnim standardima i vrijednostima, itd. (Pajević, 2005:160)

Da to ne bi bila samo puka, ogoljela i "neotriježnjena" vjera, ona se mora "odjenuti" kognitivnom komponentom, a čine je raznolika stručna predavanja, štiva iz stručne literature, razgovori, savjetovanja i druženja. Bihevioralnu komponentu u takovrnom miljeu nemoguće je realizovati do zadovoljavajućeg nivoa bez stručne pomoći psihologa i socijalnog radnika. (Tugendhat, 2003:51) Njihova stručna pomoć u ovom segmentu prvenstveno se ogleda u njihovoj sposobnosti da plodove religioznog tretmana kod rezidenta vješto pretoče u svjetovne smjernice djelovanja – u socijalno prihvatljivo ponašanje. Na ovaj način samo se potvrđuje ranije izrečen stav – nauka ima već pripremljen kategorijalno pojmovni sistem, ali i sposobnost da duhovne plodove pretoči u konkretne rezultate ili pokazatelje.

5. Etičko-moralne dimenzije vjere

Grci su shvatali pod pojmom *ethos* kvalitet nekog djelovanja (grč. *ethos* – karakter, ćud, narav), dok se moral, u pravilu, odnosi na važeći običaj, naviku (lat. *moralis; mores* – običaji, navike). Međutim, osim prethodnog, riječ *ethos* znači i boravište, zavičaj. Iz ove perspektive *ethos* označava: ili zavičaj naravi ili nešto što je otuđuje. Ciceronov prevod grčkog značenja *ethosa* znači oboje: karakter i običaj, a to znači da i pojam morala uključuje i unutarnju i vanjsku dimenziju. (Čehok, 1996:8) Pojmovi etike i morala su dvoznačni, te se značenja mogu upotrijebiti i za jedno i za drugo. Svemu ovome nužno je pridodati da izvor moralnog djelovanja ili ponašanja mogu biti religijske ili društvene norme, a rezultat ili kvalitet djelovanja (*ethos*) i ponašanja biva bitno različit.

Moral, kao jedna od najstarijih oblika ljudske svijesti, obično se definira kao skup pravila i normi o ponašanju u određenoj zajednici ljudi. (Žiga, 2007:344) Nadalje, ovo podrazumijeva da moral može imati svoju spoljašnju dimenziju – skup normi koje su društveno određene, ali i svoju unutarnju dimenziju – u vidu moralnog prosuđivanja ili moralnih principa pojedinca. Spoljašnju stranu možemo promatrati, shodno ranije rečenom, kao naviku ili običaj, dok se unutarnja strana raskriva kao savjest ili karakter pojedinca. Kao društveno biće pojedinac je obavezan uskladiti svoje djelovanje prema moralnim zahtjevima zajednice u kojoj živi, pa čak i onda kada je njegova savjest ili karakter u protivnosti s datim normama. U kojoj mjeri će narav ili karakter pojedinca boraviti u "svom zavičaju", koliko će se otuđiti od njega i kakav će biti kvalitet njegovog djelovanja (*ethos*), zavisi od svjesnosti pojedinca. Moralne norme koje "propisuju" određena društvena zajednica nisu ništa drugo nego izraz ljudskog duha, i često navode na ispravno djelovanje, ali i glas savjesti isto tako proizlazi iz duha pojedinca. Kako dovesti u sklad vanjsko i unutarnje? Stapanje ili posredovanje ovih dvaju "horizontata" vodi ka ispravnom djelovanju, a ova sinteza na planu pojedinca zapravo je jedinstvo savjesti (*dub*) i svijesti (*psiha*).

Pomnije sagledavano, sama savjest se sastoji od triju komponenti. Prvu komponentu čini najdublji dio savjesti koja je "upisana" u prirodu našeg bića, a naziva se pravasavjest ili iskra i svjetlo savjesti (grč. *syntereo* – čuvam, jer su u njoj pohranjena prva moralna načela; grč. *sineid* – saznati, biti svjestan). Drugu komponentu možemo nazvati savjest u širem smislu, jer osim prvotnog elementa, savjest dodatno sačinjavaju i usvojene moralne norme i vrijednosti u društvu. I treći element je savjest u užem smislu, a riječ je o subjektivnoj normi moralnog djelovanja koje se ravna prema pravasavjesti i usvojenom sistemu vrijednosti u društvu. Predstavlja zapravo čin kojim spoznajemo i prosuđujemo što je u konkretnom slučaju dobro što ga trebamo činiti. To znači, savjest nije apsolutno počelo svih moralnih normi i vrijednosti, nego samo čin kojim ih mi spoznajemo i usvajamo radi što savršenijeg moralnog djelovanja. (Čehok, 1996:119)

Od raznolikih vanjskih činilaca nikada nije potpuno izvjesno koji je bio presudan u posezanju osobe za psihoaktivnim supstancama koje su je dovele u položaj ovisnosti, ali je sasvim sigurno da je povod unutarnji nesklad savjesti i svijesti. Etičko-moralna dimenzija vjere iznova oživljava i ozbiljuje "iskru i svjetlo savjesti" u pojedincu kako bi sam mogao raspoznavati istinske vrijednosti s kojima je ljudska narav saglasna, ali i one "vrijednosti" s kojima nije saglasna. Naši vrijednosni sudovi određuju naše postupke i o njihovoj valjanosti ovisi naše mentalno zdravlje i sreća. Uspjeh terapijskog nastojanja ovisi o razumijevanju i rješavanju moralnog problema ličnosti. (Ivančić, 2000:76) Duhovni čin, koji smo ranije opisali, sam po sebi je terapija (grč. *therapeia* – dvorba, liječenje, njega, briga), jer dovodi do "iscjeljenja" – cjelovite i jedinstvene svijesti koja je kadra raspoznati istinske vrijednosti koje ranije nije mogla

⁶ "Mnogo svijeta je zavarano oko dvije blagodati – zdravlja i slobodnog vremena koje su im date." (*Musned*, Imam Ahmed, 3558)

raspoznavati.⁶ Na socijalnom planu, riječ je o uspješnoj rehabilitaciji i budućoj resocijalizaciji pojedinca.

S druge strane, ako imamo u vidu riječi Muhammeda s.a.v.s.: “Naša vjera (*ed-din*) je ponašanje“, onda moralno-etička dimenzija vjere iziskuje dublju analizu. Zasad se zadovoljimo analizom jednog pojma koji se odnosi na moralno ponašanje (ar. *edeb*), a ono otkriva najdublje slojeve ljudskog bića.

Pojam “*edeb*” se sastoji od tri harfa e, d, b, – ٤, ڊ, ب, koji aludiraju na: ruke, jezik i tijelo. To znači da čovjek treba imati kontrolu nad svojim rukama, jezikom i tijelom. Najbolji primjer *edeba* imamo kod Poslanika, s.a.v.s. Allah, dž.š., nam naređuje Časnim Kur’anom, u suri *El-Hašr*, u sedmom ajetu: “...Ono što vam Poslanik da, to uzmite, a ono što vam zabrani, ostavite...” Tako je Allah dž.š., Poslanika, s.a.v.s., sa svim vrstama *edeba* ukrasio i dao nam primjer najboljeg odgoja, što vidimo iz Kur’ana, u suri *El-Kalem*: “Ve inneke le’ala hulukin azim.” – “... jer ti si, zaista, najljepše čudi.” Muhammed s.a.v.s., kaže o *edebu* – lijepom odgoju: “Lijep odgoj – *edeb*, najvrednije je nasljedstvo koje roditelj može ostaviti svome djetetu.” (Hadžimejlić, 2011: 43)

Zaključak

Ukoliko promatramo čovjeka kao biće na tragu nepretrgnutog jedinstva njegove duhovne, psihičke i somatske dimenzije, neminovno je definirati ga ovisnim bićem. Ovisnost je najprije ljudskom duhu imanentna, ali je ovisnost kao takva bitan sadržaj ili harmonična veza s dvije preostale komponente. Iako primat ima duhovna dimenzija, njena eksteriorizacija je u potpunosti ovisna o tjelesnom i psihičkom životu, jer nijednu mogućnost niti duhovnu sposobnost ljudsko biće ne može u punini realizovati bez psihičke i tjelesne komponente. Insuficijencija bilo koje dimenzije doводи u nesklad međuovisnost, a svaki pokušaj vraćanja u ranije stanje ravnoteže otvara polje za uspostavljanje različitih vrsta ovisnosti.

U biti, svi terapijski modeli kao krajnji cilj imaju promjenu psihičkog i fizičkog stanja pojedinca. Spoljašnji terapijski proces mora biti popraćen unutarnjim ili psihičkim procesom. Zbog vlastite slabosti, ovisnik nije sposoban ispravno realizovati unutarnji proces, te mu je potrebna pomoć izvana. Vješt terapeut nikada neće klijenta voditi prema horizontima vlastitog bića, nego će ga u mudrom postupku razgovora i savjetovanja

uputiti ka ‘prostorima’ njegovog duha, s namjerom da u njemu oživi dijalog duhovne i psihosomatske komponente. Najsvjetlija tačka terapijskog procesa u liječenju ovisnika je upravo ovo stanje unutarnjeg razgovora, samokontrole i kontrole ponašanja, jer “kada je vlast u rukama emocija, inteligencija može biti posve beznačajna”. (Goleman, 1997:4)

Ono što daje pečat posebnosti i čini nezaobilaznu komponentu uspješnog liječenja jeste autoritet terapeuta. Njegov autoritet ne proistječe izravno iz njegove profesionalne djelatnosti i profesionalnog morala, jer to su samo naučene i usvojene norme i pravila ponašanja. Čak ni njegova filantropska aktivnost, niti “dobro srce” nisu kadri pribaviti oreol koji privlači, niti aromu ljudskosti (humanosti) koju prepoznaju klijenti. Zračenje koje podaruje autoritet plod je razumom zasvođnjene duhovnosti, proistekle iz “dijaloga” duhovne komponente s psiho-somatskom u dugotrajnom odgajanju vlastitog bića. Ključ uspješne terapije je: otkriti, analizirati i posvjedočiti vlastite slabosti i ovisnosti kako bi se iste mogle prepoznavati u drugima, a liječenje je samo razumna primjena odgovarajućeg terapijskog modela.

Literatura

- Cerić, Ismet (et al.) (2007). *Zloupotreba psihoaktivnih supstanci i lijekova*. Medicinski fakultet, Sarajevo.
- Čehok, Ivan; Koprek, Ivan (1996). *Etika: priručnik jedne discipline*, Školska knjiga, Zagreb.
- Čorić, Šimun Šito (2003). *Psihologija religioznosti*, Naklada Slap, Jastrebarsko.
- Dorsman, Jerry (2002). *Kako se zauvijek riješiti droge*, V.B.Z, Zagreb.
- Frankl, Viktor E. (1993). *Liječnik i duša*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
- Freeman, E. (2001). *Substance Abuse, Intervention, Prevention, Rehabilitation, and Systems Change Strategies: Helping Individuals, Families, and Groups to Empower Themselves*, Columbia. University press. New York.
- Goleman, Daniel (1997). *Emocionalna inteligencija*, Mozaik knjiga, Zagreb.
- Hadžimejlić, Č. (2011). “Komentar hadisa o *edebu*”. Časopis *Kelamu’l Šifa*, br. 26.-27. Godina VII.
- Ivančić, Tomislav (2000). *Ovisnost i sloboda*, Teovizija, Zagreb.
- Knoblauch, Hubert (2004). *Sociologija religije*, Demetra, Zagreb.
- Kur’an (2001). Preveo Besim Korkut. El-Kalem, Sarajevo.
- Laszlo, Ervin (2008). *Znanost i akašičko polje: integralna teorija svega*, V.B.Z. Zagreb.
- Miković, Milanka (2007). *Socijalni rad i mentalno zdravlje*, FPN, Sarajevo.
- Pajević, Izet; Sinanović, Osman; Hasanović, Mevludin (2005). “Religioznost kao faktor psihičke stabilnosti“, U: *Zbornik radova, Vjera i zdravlje*, Zaklada Biskup Josip Lang, 160, Zagreb.
- Pehar, Lidija (2012). *Kad medicina (za) staje, šta preostaje*, Šahinpašić, Sarajevo/Zagreb.
- Preradović, M. (2005). *Bolesti zavisnosti: izazovi koji traju*, Vojnoizdavački zavod, Beograd.
- Termiz, Dževad (2005). *Teorija nauke o socijalnom radu*, Grafit, Tuzla.
- Tugendhat, Ernst (2003). *Predavanje o etici*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb.
- Zohar, D; Marshal, I. (2002). *SQ Duhovna inteligencija – suštinska inteligencija*, V.B.Z. Zagreb.
- Žiga, Jusuf; Đozić, Adib (2007). *Sociologija*, “OFF-SET“, Sarajevo/Tuzla.

Summary

ISLAMIC SPIRITUALITY AS A MODEL
IN ADDICTION TREATMENT

By Sulejman Bugari

While sinking into addiction of any kind, all of the aspects of one's life are distorted. Treatment of addiction, therefore, requires a treatment of an entire human being in all his dimensions. A man is one whole, comprised of body, soul and spirit. He has vegetative, emotional, sensual, psychological and spiritual life. To leave out only one of the essential human dimensions in the process of a treatment, means the treatment will be incomplete and therefore a failure. We cannot cure a body if we neglect psyche or emotions. Any medical treatment has to be related to psychological, physical and social aspects of addiction and it has to keep in a view all its negative consequences upon life of an addict. Thus, the treatment of addiction is aided by doctors of psychiatry, social workers, psychologists, psychosomatic therapists etc. The treatment of addiction cannot be successful if it does not involve a spiritual treatment. Spiritual therapy is an element of the modern approach to addiction treatment; it has the potential and can play a vital role in development and strengthening of healthy capacities and potentials in an individual, all with the purpose of healing and building a healthier personality. However, for someone to be a good therapist, one must be ready to accept and recognise the spiritual aspect of a patient, but also to explore and develop his own spiritual values.

Key words: faith, addiction, therapy, psychoactive substances

الموجز

الالتزام الديني في الإسلام وسيلة للعلاج من الإدمان

الحافظ أ. سليمان بوغاري

عندما يغرق الإنسان في الإدمان، أياً كان نوعه، تنهار عنده كل جوانب حياته. والعلاج من الإدمان يعني علاج الكائن البشري بأكمله وبكل مكوناته. فالإنسان كيان متكامل يتكون من جسد ونفس وروح، ولديه حياته البدنية والعاطفية والحسية والنفسية والروحية. إن إغفال أي من خصائص الإنسان الضرورية في المعالجة يعني أنها ستكون ناقصة ومحكوم عليها بالإخفاق. إذ لا يمكننا أن نعالج الجسد ونهمل النفس والعواطف. وأثناء اتخاذ أي نوع من العلاج، يجب الاهتمام بجوانب الإدمان النفسية والبدنية والاجتماعية، وبكافة النتائج السلبية التي تظهر في حياة المدمن. لذا لا بد للمدمن الراغب في التخلص من إدمانه أن يحظى بمساعدة الأطباء وأطباء النفس والخبراء الاجتماعيين وعلماء النفس والمعالجين النفسيين والجسديين، الخ. لكننا لن نحقق الشفاء التام للمدمن إذا لم ندخل العلاج الروحي (الديني)، فالعلاج الديني الذي يعتبر أحد حلقات المقاربة المعاصرة في علاج الإدمان، لديه القدرة، ويمكنه أن يلعب دوراً مهماً في بناء وتقوية الإمكانيات والقدرات السليمة لدى الفرد، مما يساعد في شفاؤه وبناء شخصيته السليمة. وحتى يكون المرء معالجا ناجحاً لا بد له أن يتقبل المكونات الروحية عند المريض ويعترف بوجودها، ولا بد له أيضاً أن يكون ملتزماً بالدين وأن يعمل على تطوير قيمه الحياتية في نفسه.

الكلمات الرئيسية: الدين، الإدمان، العلاج، المخدرات.